

wydaniach utworów poety, do rozdziałów w opracowaniach syntetycznych lub podręcznikach, a kończąc na rozprawach naukowych. Mimo jednak tej różnorodności gatunkowej w badaniach nad twórczością Chierskowa wciąż jeszcze brakuje całościowego jej opracowania.

G. A. Gulowska¹ w artykule wstępnym do wydanej w 1936 roku książki Poeci XVIII wieku /Chierskowi, Iajlow, Boddanowicz... przeważnie milczenie wokół twórczości pisarza. Uwaga badacza siłpiona jest w zasadzie na głównym jego dziele – poemacie epickim Rossija. Autor stwierdza, że Rossija jest typowym wytworem klasycyzmu, dokładnie odpowiadającym modelowi gatunkowemu zawartemu w pracach teoretycznych epoki.

W wydanej w 1939 roku Literaturze rosyjskiej XVIII wieku² Gulowski poświęcił autorowi Becharianu już cały rozdział. Odnotował w nim niezwykle różnorodność twórczości tego poety oraz zwrócił uwagę na fakt, że Chierskowi, jako czołowy przedstawiciel klasycyzmu nie był zamknięty na nowinki literackie. Wykorzystawszy niemal wszystkie gatunki klasycystyczne, u schyłku swojego życia stworzył serię utworów pod wpływem rodzimego się nowego kierunku, sentymentalizmu, zawierających także elementy typowe dla znacznie późniejszego preromantyzmu³. Widoczne jest to szczególnie w jego późnym poemacie Bechariana, który w znacznym stopniu wykłada na Rusłana i Indużę Ruszina.

Bar dzieł szczegółowo twórczość poety została przedstawiona dopiero w Historii literatury rosyjskiej D. D. Błagoja⁴, wydanej w 1945 roku. Oprócz danych biograficznych rozdział poświęcony autorowi Rossija zawiera analizę jego twórczości zarówno w obrębie liryki, dramatu, prozy, jak i poematu. Badacz skupia uwagę na dwu utworach: Rossija i Bitwie czesmeskiej, podkreśla ich związek z klasycyzmem, analizuje treść i formę gatunkową.

I. I. Kuzakowa, autorka rozdziału o Chierskowie w akademickiej dziesięciotomowej Historii literatury rosyjskiej /1947/5 przedstawia oprócz biografii poety stosunkowo obszerny, lecz jednocześnie bardzo powierzchniwy zarys jego twórczości. Cdnocześnie fakt, iż dorobek poety był bardzo różnorodny pod względem estetycznym, autorka skupia swoją uwagę głównie na poemacie. Analizując poematy Owoce namięci, Diwa czesmeska, Rossija, Włodzimierz Odrodony, Mielkuzmi, Gar, czyli ocalonej Honoród i Bechariana od strony treści, wymowy ideowej i formy

gatunkowej, badaczka doszła do niezwykle interesującego wniosku, że ze względu na specyfikę każdej z tych poematów był "yni-niem wieloletnich poszukiwań twórczych poety. "Wszystkie zaś razem tworzą interesujący obraz ewolucji światopoglądu i twórczości pisarza. Problem ewolucji poematu został w pracy Kuzakowej tylko zasygnalizowany, niemniej jednak autorka dosyć szczegółowo zaprezentowała dorobek poety.

W 1955 roku ukazała się fundamentalna i jedyna do dziś praca dotycząca historii poematu rosyjskiego Szkie z historii poematu rosyjskiego XVIII – pierwszej połowy XIX wieku A. N. Sokolowa⁵. Ogromny rozdział tej pracy, poświęcony poematowi Chierskowa, zawiera oprócz obszernej analizy Rossija także krótkie informacje o pozostałych jego poematach epickich tj. Włodzimierzu, Wszehświacie i Garze, czyli ocalonej Honoródzie.

Sokolow bardzo wnikliwie przeanalizował związek Rossija z klasycyzmem zachodnioeuropejskim. Badacz zwrócił uwagę na paralele pomiędzy Rossija i Henriada Woltera, a także na imo niż u Passa potraktowanie elementów liryki i epiki w strukturze poematu.

Interesujące są również uwagi Sokolowa o specyficznym wywrzysztaniu przez poetę wątków mitologicznych i oryginalnym potraktowaniu elementu fantastyki. Uczony bardzo wnikliwie przeanalizował problem historyzmu w Rossija i, stwierdzając, że pisarz kontynuował tradycje homonosowa, sposób zaś wprowadzenia do poematu informacji o przeszłości świadczy o samodzielności i nowatorstwie poety.

Sokolow badał także styl poematu, jego związek z folklorem rosyjskim i literaturą staroruską.

Pozostałe poematy Chierskowa zostały przez uczonego potraktowane marginalnie, tak że trudno w tym wypadku mówić o przedstawieniu linii rozwojowej poematu w twórczości poety.

Poza sferą zainteresowania badacza znalazła się również duża grupa jego poematów. Wynikało to ze specyficznej, jak snusznie zauważył Z. Zbyrowski, definicji poematu wprowadzonej przez Sokolowa:

Sokolow twierdzi, iż pojęcie "poemat" związane jest nierozłącznie z kategorią "bohaterstwa" i chociaż dalej wyjaśnia, że rozumie je szeroko jako wszystko co wznosi się ponad poziomem przeciętności, to jednak utożsamianie gatunku w ogółu z poematem bohaterskim /z romantyczną interpretacją tego pojęcia/ rzu-

tuje na zakres badanego materialu, a takze na szczegolowe analizy i oceny".

W istocie wiec Sorokow ograniczyl sie do zbadania tylko jednej odmiany gatunku, pozostawiajace poza granicami swej penetracji pozostatek formy poematu.

W rozdziale poswieconym Chierskowi w wydanej w 1958 roku trzatomowej Historii Literatury rosyjskiej⁸ pod redakcja D. D. Bzagoja zostaly zaprezentowane i to bardzo ogolnie tylko dwa poematy Chierskowa: Bitwa czesmeska i Rossijada. Uwaga D. D. Bzagoja skupiona jest na przedstawieniu podobienstw i odstepstw od klasycystycznej teorii gatunku. Wczesny poemat Chierskowa nie sprostal wymaganiom gatunku, dopiero Rossijada jest poematem epickim w pelnym tego slowa znaczeniu.

W 1961 roku w serii Biblioteka Poety /Duzza seria/ ukazaly sie Utwory wybrane M. M. Chierskowa zawierajace obszerny wstep A. Zapadowa⁹. Badacz wszechstronnie scharakteryzowal dzialalnosc poety przez jego tworczość.

Oddzielny wstep pracy poswiecony zostal poematowi. Autor przedstawil w nim poematy Bitwa czesmeska, Rossijada, Wzroczimierz Odnodzony, Wszechswiat, Pielgrzymi, Car, Bacharjana i Poeta /ten ostatni poemat badacz okresla mianem epistoza/.

Zapadow podkresla, ze Bitwa czesmeska swiadczy o indywidualnosc i tworczość i smialosci poety. Powinno sciślego podporzadkowania sie wymaganiom gatunku poeta oryginalnie potraktowal zarowno temat jak i bohatera.

Przedstawiajace Rossijade urozni stuzyl swoja waga na sobie prezentacji bohatera i systemie srodkow artystycznych poematu.

Charakterystyka pozostajacych poematow sprowadza sie w zeszladzie do krótkiej informacji o ich problematyce i treści. Zapadow podkresla fakt, ze w kolejnych dziełach Chierskowa coraz wyrazniej wystepuja cechy typowe dla sentymentalizmu.

Artystyk wstepny G. P. Makogonowki¹⁰ w wydanej w 1972 roku antologii Poezja rosyjska XVIII wieku bardzo ogolnie charakteryzuje tworczość Chierskowa. Badacz podkresla, ze Rossijada jest typowym poematem klasycystycznym w zupelnosci odpowiadajacym wymaganiom teorii gatunku.

Oprócz wymienionych w niniejszym przegladzie prace, traktujacych dorobek autora Bacharjana ukazalo i stajacych sie w tytalic jego miejsce w literaturze klasycyzmu rosyjskiego, poje-

wiedzą sie studia badajace tylko niektóre aspekty tworczości poety. Uwaga urozni stuzyl sie w tych pracach na związkach poematu Chierskowa z rosyjską tradycja literacka, jego wpływie na literaturę późniejszego okresu, w sposobie wykorzystania materialu historycznego i dokumentu w poemacie, na związkach jego poematów z literaturą zachodnioeuropejską.

Jednym z najobciawnszych i niezmiernie zlozonych problemow badawczych jest bezsprzecznie związek poematów Chierskowa z sentymentalizmem.

Nie ulega wątpliwosci, iz autor Rossijady byl prekuzorem tego nurtu w literaturze rosyjskiej. Motywy sentymentalne pojawiaja sie po raz pierwszy wlasnie w liroye Chierskowa i u poetow jego szkoly lat 60-70-tych XVIII wieku, a wiec na dlugo przed Karawzinem¹¹.

Juz G. A. Gulkowski zwrócił w 1938 roku¹² waga na fakt, ze Chierskow aktywnie uczestniczac w życiu literackim, byl niezwykle czuly na wszelkie nowinki. Sentymentalizm, który w latach dziewiędziesiatych zozaczal przenikac do literatury rosyjskiej znalazl odzwierciedlenie w jego tworczości, przede wszystkim w pierwszym poemacie Bacharjana i powiesci Kadim i Harmonia.

Problemem przejawow sentymentalizmu we wczesnych poematach Chierskowa zajela sie również M. A. Makina¹³. Autorka stwierdzila, ze poematy lat 60-70-tych /Owoe nauki, Bitwa czesmeska, Rossijada/ od strony formalnej sa typowe dla klasycyzmu /dzienne krotkow artystycznych/, jednakze ich zawartosc idowa, sposob konstrukcji postaci bohatera i styl swiadcza, ze sentymentalizm coraz silniej wykwal na tworczość poety. Na tej wlasnie podstawie uzasadnia ona teze, ze w latach 60-70-tych Chierskow samodzielnie, bez wpływu Karawzina, tworzył podstawy nowego kierunku literackiego. Rozwiazaniem tego faktu byla nie tylko jego liryka, lecz także poematy.

Problem sentymentalizmu w tworczości M. M. Chierskowa stuzyl sie także przedmiotem badan A. N. Orzowa¹⁴. Wsle idee, podkreslala urozni, autor Bacharjana propagowal na zamkach redagowanymi przez siebie czasopismami, angazowal one także odzwierciedlanie w jego liroye, szczegolnie w opiewu Homu sdu i powiesci Filozofii-omaj.

Zaprezentowany stan badań przekonyuje, że twórczość Chieraskowa stanowi ważki i interesujący temat dla historyka literatury.

Autor Rossijady był ceniony przez współczesnych przede wszystkim jako twórcy poematów epickich. Wznięło to z rangi tego gatunku w systemie gatunkowym klasycyzmu. Zainteresowanie poematem Chieraskowa wugażo również w późniejszym okresie. Świadczą o tym dobitnie rolemika wokół Rossijady po śmierci poety oraz w erose romantyzmu.

Mimo to ta dziedzina jego twórczości nie doczekała się do tychczas szczegółowego opracowania. Istniejące bowiem prace albo były ogólnie przedstawiając poematy Chieraskowa, albo prezentując tylko niektóre ich aspekty. Tymczasem dopiero szczegółowe badania nad tym zagadnieniem pozwoliły określić zarówno walory artystyczne, jak i kierunki przekształceń tego gatunku w twórczości poety. Badaczościwe spójzenie na poemat Chieraskowa w jego przemianach ewolucyjnych pozwolił, jak można sądzić, znieść światło nie tylko na rozwój rosyjskiego procesu literackiego, lecz także na istniejące związki i wzajemne uwarunkowania klasycyzmu i sentymentalizmu jako dominujących kierunków w literaturze rosyjskiej drugiej połowy XVIII wieku.

Przypisy

- 1 Поэты XVIII века (Херасков, Майков, Богданович, Попов, Петров, Хемингер, Калинин, Радинев), В-ка поэта, Малая серия, Москва, "Советский писатель", 1936, вступительная статья Г. А. Тукковского, с. 5-82.
- 2 Г. А. Тукковский, Русская литература XVIII века, Москва, Гос. учебно-педагогическое издательство Наркомпроса РСФСР, 1939, глава: М. М. Херасков. Россиянина М. М. Хераскова, с. 183-201.
- 3 Там же, с. 185.
- 4 Д. Д. Благой, История русской литературы XVIII века, Москва, издательство АН СССР, 1945, с. 278-286.
- 5 История русской литературы в десяти томах, т. VI (Литература XVI века), М.-Л., издательство АН СССР, 1947, с. 320-342.
- 6 А. Н. Соколов, Очерки по истории русской поэмы XVIII века и первой половине XIX века, Москва, издательство Московского университета, 1955, с. 158-187.
- 7 З. Зыковский, Стан badań над dziejami poezji, /т./ "Slavia Orientalis", 1977, № 4, s. 397.

- 8 История русской литературы в трех томах, т. I (Литература X - XVIII веков), М., редактор Д. Д. Благой, М.-Л., издательство АН СССР, 1958.
- 9 А. Западков, Творчество Хераскова, (в:) М. М. Херасков, Избранные произведения, В-ка поэта, Большая серия, Ленинград, "Советский писатель", 1961, с. 5-56.
- 10 Г. В. Макотоненко, Русская поэзия XVIII века, (в:) Русская поэзия XVIII века, Москва, издательство "Художественная литература", 1972, с. 5-61.
- 11 К. А. Назаретская, Сентиментальные и предромантические мотивы в творчестве Хераскова и поэтов его школы 60-70-х годов, (в:) Ученые записки Казанского университета, т. 127, Казань, 1967, с. 3-38.
- 12 Г. А. Тукковский, У истоков русского сентиментализма, (в:) Г. А. Тукковский, Очерки по истории русской литературы и общественной мысли XVIII века, Ленинград, издательство "Художественная литература", 1938, с. 235-314.
- 13 М. А. Макина, Поэма М. М. Хераскова (К вопросу о формировании метода и стиля русского сентиментализма), (в:) Ученые записки Новгородского педагогического института, т. 17, Новгород, 1963, с. 121-134.
- 14 П. А. Орлов, Русский сентиментализм, Москва, издательство Московского университета, 1967.
- 15 И. Ф. Фелдико, Поэма М. М. Хераскова Россиянина, Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук, Киев 1948.
- 16 Н. Д. Тарышин, Функция документа в художественной системе классицизма (на материале поэмы Тасмесский бой), (в:) О художественно-документальной литературе, сб. 1, Иваново, 1972, с. 54-77.
- 17 Г. Н. Мойсеева, Национально-историческая тема в эпической поэзии XVIII века, (в:) "Русская литература", 1974, № 4, с. 35-53.
- 18 Р. И. Порохова, Творчество Тассо в России XVIII века, (в:) Россия и Запад. Из истории литературных отношений, Ленинград, "Наука", 1973, с. 105-163; Р. М. Порохова, Тассо в России XVIII века (Материалы к истории восприятия), (в:) Русская культура XVIII века и западноевропейские литературы, Ленинград, "Наука", 1980, с. 127-161; Р. М. Порохова, Тассо в русской литературе XVIII века, Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук, Ленинград, 1974.

ной степени кандидата филологических наук, Ленинград, 1980, глава: От классицизма к романтизму. М. М. Хераскова, с. 90-109.

19 П. Р. Заборов, Русская литература и Вольтер (XVIII - первая треть XIX века). Диссертация на соискание ученой степени доктора филологических наук, Ленинград, 1974; П. Р. Заборов, Русская литература и Вольтер. XVIII - первая треть XIX века, Ленинград, "Наука", 1978.

20 Ю. Н. Сидорова, Россияна Хераскова и Генриета Вольтера, (в:) Проблемы изучения художественного произведений (методология, поэтика, методика), под общей редакцией проф. А. И. Ревякина, Москва, издат. Московского университета, 1968, с. 77-78; Ю. Н. Сидорова, Генриета Вольтера и Россияна Хераскова, (в:) Типология и взаимосвязи в русской и зарубежных литературах, Красноярск, издат. Красноярского государственного педагогического института, вып. I, 1976, с. 8-23.

21 И. М. Пастушко, Драматургия М. М. Хераскова, Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук, Ленинград 1974.

22 Л. Н. Нарышкина, Романы М. М. Хераскова, Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук, Ленинград 1978.

Резюме

В последние годы наблюдается возрастающий интерес к проблемам русского классицизма. В связи с этим все чаще проводятся работы, в которых предпринимаются попытки определить место и значение предшественной этого направления в русском историко-литературном процессе.

Одним из выдающихся представителей русского классицизма был, несомненно, М. М. Херасков. Этот писатель пользовался популярностью современников, главным образом, как создатель двух эпических поэм: Россияны и Владимира. Кроме того он является автором поэм: Семисестный бой, Глода наук, Царь, или спасенный Новгород, Цилиприм, или локатели счастья, Бахариана и Поэт.

Эпическое творчество Хераскова, за исключением Россияны, до сих пор не было предметом тщательного изучения. В существующей критической литературе на эту тему наметились такие вопросы его исследования, как проблема традиции и новаторства, связи поэм Хераскова не только с домонгольской традицией, но с древнерусской литературой а также фольклором. Изучаются тоже вопросы о сентиментальных традициях в его творчестве и о влиянии на автора Россияны западноевропейских писателей (Т. Тассо, Л. Ариосто, Ф. Вольтера).

Однако эти и другие проблемы эпического творчества Хераскова требуются в более полном и тщательном исследовании.